

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมกลุ่ม
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อตนเอง
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมกลุ่ม

ความหมายของกลุ่ม

ลิขิต กาญจนภรณ์ (2530, อ้างอิงในกิ่งทอง ศรีวันนาและคณะ , 2548 , หน้า 6) ให้ความหมายไว้ว่า กลุ่มหมายถึง คณะบุคคลตั้งแต่สองคน หรือมากกว่าขึ้นไปมารวมกันของบุคคลในลักษณะที่ทำให้เกิดเป็นกลุ่มขึ้นมา ซึ่งกลุ่มจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. บุคคลในกลุ่มจะต้องมีสัมพันธซึ่งกันและกัน มีการสื่อสารกันเมื่อมารวมตัวกัน แล้วบุคคลเหล่านี้จะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด จะต้องมีการสื่อสารทางวาจา หรือภาษาท่าทางอันจะนำไปสู่การดำเนินกิจกรรม และสัมพันธภาพที่แน่นแฟ้นในโอกาสต่อไป

2. บุคคลที่เป็นสมาชิกในกลุ่มจะต้องมีความผูกพันซึ่งกันและกัน แต่ละคนจะต้องมีความรู้สึกว่าเป็นสมาชิกที่สำคัญคนหนึ่งของกลุ่ม การตระหนักเช่นนี้ทำให้สมาชิกแต่ละคนรู้สึกว่าตนเองเป็นคนที่มีความหมายของกลุ่มทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันต่อกัน หากความรู้สึกนี้สูญหายไปสมาชิคนั้นจะไม่สามารถอยู่ในกลุ่มได้อย่างมีความสุข ซึ่งอาจต้องออกจากกลุ่มไป

3. สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มจะต้องมีเป้าหมายร่วมกัน เป็นเป้าหมายกลุ่มพฤติกรรมของคณะบุคคลในกลุ่ม เพื่อปฏิบัติการกิจของกลุ่มให้สำเร็จลุล่วงไป ด้วยเหตุนี้สมาชิกแต่ละคนจะต้องมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตน ตามสรรพกำลังของแต่ละคน เพื่อประสิทธิภาพงานของกลุ่ม

วนิดา เสนีเศรษฐ และคณะ (2531, อ้างอิงในกิ่งทอง ศรีวันนาและคณะ , 2548 , หน้า 6) ให้ความหมายไว้ว่า กลุ่มหมายถึงการรวมตัวกันของบุคคลสองคน หรือมากกว่าสองคนขึ้นไป ที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน และมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่อจุดมุ่งหมายสำหรับการกระทำ หรือการปฏิบัติ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน

กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ (2534, อ้างอิงในกิ่งทอง ศรีวันนาและคณะ , 2548 , หน้า 6) กล่าวถึงกลุ่มว่า หมายถึงบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาอยู่รวมกันในสังคม โดยมีลักษณะสำคัญต่างๆ ร่วมกัน หรือมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้

1. มีการรับรู้ร่วมกันในสังคม
2. มีแรงจูงใจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน
3. มีเป้าหมายอย่างเดียวกัน หรือมีเป้าหมายร่วมกัน มีค่านิยม หรือปทัสถานของกลุ่มที่จะควบคุมและกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกภายในกลุ่ม

4. มีการเกี่ยวข้องกัน ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม
5. มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
6. มีการสื่อสารทางภาษาพูดและภาษาท่าทาง

สุชา จันทน์เอม (2539, หน้า 236) ให้ความหมายเกี่ยวกับกลุ่มว่า

1. กลุ่มคือการรวมตัวกันของบุคคลที่มีสิ่งเร้า และความสนใจตรงกัน หรือร่วมทำกิจกรรมในเวลาและสถานที่เดียวกัน
2. กลุ่มคือการรวมตัวกันของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่มีจุดประสงค์ว่ากิจกรรมหรือมาตรฐานของพฤติกรรมร่วมกัน
3. สมาชิกของกลุ่มจะต้องมีความรู้สึก มีทัศนคติ และเป้าหมายเป็นของกลุ่มมิใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง
4. กลุ่มจะต้องมีการจัดระเบียบ และโครงสร้างที่แน่นอน

จำเนียร ช่วงโชติ และคณะ (2542 , หน้า 4 – 6) ได้ให้ความหมายของกลุ่มดังนี้

1. กลุ่มจะต้องเกิดจากบุคคลอย่างน้อยที่สุดสองคนมาประกอบกัน
2. กลุ่มจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ หมายความว่า ทั้งกลุ่มและบุคคลจะแยกออกจากกันไม่ได้จะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีปฏิริยาตอบโต้กันทั้งด้านความคิด กิริยาท่าทาง การกระทำ หรือคำพูด
3. มีความสนใจร่วมกัน เพื่อสมาชิกจะได้ผลประโยชน์ร่วมกัน
4. มีการปฏิบัติต่อกันเพื่อให้กลุ่มบรรลุจุดมุ่งหมาย จึงต้องมีการกำหนดหน้าที่แบ่งความรับผิดชอบและระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ เป็นแนวทางให้สมาชิกปฏิบัติ

ปริศนา ซาญวิชัย (2546, หน้า 9) ให้ความหมายของกลุ่มว่า การที่บุคคลมารวมกันโดย นำประสบการณ์ในด้านต่างๆ ของแต่ละคนมารวมกันในการวางแผนการทำงาน ซึ่งจะทำให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน และแก้ปัญหาต่างๆ ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ และจะส่งผลต่อการพัฒนาของบุคคลในด้านต่างๆ

จากความหมายดังกล่าวพอสรุปได้ว่า กลุ่มหมายถึง การรวมตัวกันของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ทุกคนมีแรงจูงใจ มีวัตถุประสงค์ร่วมกันให้ความสนใจในสิ่งเดียวกัน ที่จะปฏิบัติกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ มีปฏิสัมพันธ์กันในการปฏิบัติกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละกลุ่มที่ได้รับ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกในกลุ่ม

คุณสมบัติของกลุ่ม

บุหงา วชิระศักดิ์มงคล (2547, หน้า 6 – 7) ได้กล่าวสรุปคุณสมบัติของกลุ่ม ว่ากลุ่มมีคุณสมบัติที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่สมาชิก ดังนี้

1. มนุษย์ทุกคนต้องการเข้ากลุ่มเพื่อสนองความต้องการทางจิตวิทยาของตน เช่น ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการติดต่อกับเพื่อนฝูง ความต้องการยอมรับ ความต้องการแสดงออก ซึ่งกลุ่มสามารถสนองความต้องการแก่บุคคลได้ ดังนั้นกลุ่มจึงมีความสำคัญมากต่อสุขภาพจิต และการดำเนินชีวิตต่อบุคคล

2. กลุ่มทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นครอบครัว กลุ่มเพื่อน กลุ่มผู้ร่วมงาน ต่างก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมความรู้สึกนึกคิด เจตคติ ค่านิยมและบุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งจะได้รับผลกระทบจากกลุ่มที่สมาชิกเหล่านั้นสังกัดอยู่ รวมไปถึงการได้รับการถ่ายทอดความรู้ และวิทยาการต่างๆ ที่เอื้อในการดำเนินชีวิต

3. ผลของการทำงานเป็นกลุ่มจะมีประสิทธิภาพดีกว่าการทำงานคนเดียว รวมถึงการช่วยในการตัดสินใจ การจัดการรับความขัดแย้งกับการแก้ปัญหาจะได้ดีมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน

4. คุณภาพชีวิตของมนุษย์จะดีขึ้นเพราะกลุ่ม เนื่องจากมีการแบ่งงานกันทำตามความเชี่ยวชาญของแต่ละบุคคล ที่ควรจะมีมุ่งมั่นทำในสิ่งที่ตนรับผิดชอบและเกื้อกูลสมาชิก ในกลุ่มให้ได้รับประโยชน์จากผลงานของตน และให้กลุ่มมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

5. กลุ่มทำให้เกิดอารมณ์ต่างๆ เช่นความสนุกสนาน ตื่นเต้น ร่าเริง โกรธแค้น ลึ้นหวัง รักพวกพ้อง ฯลฯ มีระดับสูงกว่าอยู่ลำพัง

ลักษณะการเข้ากลุ่ม

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2540, หน้า 113 – 115) ได้กล่าวถึงลักษณะความร่วมมือภายในกลุ่ม สรุปได้ ดังนี้

1. มีความเข้าใจอันดีต่อสมาชิกของกลุ่ม เข้าในธรรมชาติเฉพาะตัว และพื้นฐานของจิตใจ พร้อมที่จะให้อภัย
2. มีการยอมรับกันและกัน ยอมรับในความคิดเห็นของสมาชิกแต่ละคนว่ามีค่าควรแก่การรับฟัง ยอมรับในเหตุผล และข้อโต้แย้งที่แตกต่างออกไป ไม่ยึดมั่นอยู่แต่ความคิดของตัวเอง
3. มีการช่วยเหลือกันและกัน สมาชิกของกลุ่มที่มีความเข้าใจต่อกันเป็นอันดี พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือแก่กันด้วยความเต็มใจ และจากใจจริง
4. ไวต่อการรับความรู้สึกของกันและกัน รับรู้และสัมผัสความรู้สึกต่างๆ ของกันและกัน และปฏิบัติได้ถูกต้องและสอดคล้องตามวาระ
5. มีความเชื่อมั่นและความศรัทธาในกันและกัน มีความมั่นใจและเชื่อใจในความสามารถของกันและกัน ไม่หวั่นไหวแม้เมื่อได้ยินคำวิพากษ์วิจารณ์ถึงสมาชิกคนใดในกลุ่ม จากคนอื่นใช้เหตุผลเป็นพื้นฐานในการพิจารณา และตัดสินใจ
6. ให้เกียรติแก่กันแม้จะมีความสนิทสนมและเข้าใจกันเพียงไร แต่เมื่ออยู่ต่อหน้าคนอื่นก็ให้เกียรติ และยกย่องตามฐานะที่เป็นอยู่ ไม่หักหน้า หรือแสดงอาการข่มต่อหน้าผู้อื่น

ประเภทของกลุ่ม

การแบ่งประเภทของกลุ่ม สามารถแบ่งได้หลายลักษณะ แล้วแต่ว่าผู้แบ่งจะยึดเอาเรื่องใดมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง เช่นการเกิดกลุ่มลักษณะของสมาชิก การจัดโครงสร้างของกลุ่มเป็นต้น

บุหงา วชิระศักดิ์มงคล (2547, หน้า 5 – 6) ได้กล่าวถึงประเภทของกลุ่ม ได้ดังนี้

1. กลุ่มตามธรรมชาติและกลุ่มจัดตั้ง (Spontaneous Group and Deliberated Group) กลุ่มประเภทนี้แบ่งโดยใช้ลักษณะการเกิดกลุ่มเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง
  - 1.1 กลุ่มตามธรรมชาติ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นตามความสนใจของสมาชิก เมื่อมีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีความสนใจเรื่องเดียวกัน มีการติดต่อแลกเปลี่ยนความคิด สุดท้ายพัฒนาขึ้นเป็นกลุ่ม
  - 1.2 กลุ่มจัดตั้ง เป็นกลุ่มที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อทำงานร่วมกัน หรือเพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่ง สมาชิกเข้ามาร่วมกันเพราะมีความเห็นพ้องกันกับจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้
2. กลุ่มเหมือนและกลุ่มต่าง (Homogenous Group and Heterogeneous Group) กลุ่มประเภทนี้แบ่งโดยใช้ความเหมือนกัน และความแตกต่างกันของสมาชิกเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง

2.1 กลุ่มเหมือน ได้แก่กลุ่มที่ประกอบด้วยสมาชิกที่มีความเหมือนกันในเรื่องที่ต้องการศึกษา เช่น วัย เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ เป็นต้น

2.2 กลุ่มต่าง ได้แก่กลุ่มที่ประกอบด้วยสมาชิกที่มีความต่างกันในเรื่องที่ต้องการศึกษา

3. กลุ่มปิดและกลุ่มต่อเนื่อง (Closed Group and Continuous Group) กลุ่มประเภทนี้ใช้โอกาสในการเข้าร่วมกลุ่มเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง

3.1 กลุ่มปิด ประกอบด้วยสมาชิกผู้ริเริ่มจัดตั้งกลุ่ม เมื่อจัดตั้งเรียบร้อยแล้วจะไม่รับสมาชิกอื่นเข้ามาร่วมอีก เช่น กลุ่มสัมมนา

3.2 กลุ่มต่อเนื่อง หมายถึงกลุ่มที่เปิดให้สมาชิกอื่นเข้าร่วมกลุ่มในช่วงใดๆ ก็ได้

4. กลุ่มทางการและกลุ่มไม่เป็นทางการ (Formal Group and Informal Group) กลุ่มประเภทนี้พิจารณาจากการรวมกฎเกณฑ์ของคนเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง

4.1 กลุ่มทางการ เป็นกลุ่มที่มีระเบียบกฎเกณฑ์วางไว้เป็นแนวปฏิบัติ

4.2 กลุ่มไม่เป็นทางการ เป็นกลุ่มที่ไม่มีกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้อย่างตายตัว ไม่มีพิธีการ

5. กลุ่มการทำงานและมิตรภาพ (Task Group and Friendship Group) กลุ่มประเภทนี้ใช้จุดมุ่งหมายของกลุ่มเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง

5.1 กลุ่มการทำงาน จุดมุ่งหมายสำคัญของกลุ่มประเภทนี้ก็เพื่อการทำงานบางอย่างร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง

5.2 กลุ่มมิตรภาพ เป็นกลุ่มที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความพึงพอใจของสมาชิก

ความหมายของกิจกรรมกลุ่ม

ประนอม เดชชัย (2531, หน้า 101) กล่าวว่ากิจกรรมกลุ่มหมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการโดยกลุ่ม ทำเป็นกลุ่ม จะช่วยฝึกประสบการณ์ต่างๆ ของผู้เรียนให้พัฒนาขึ้น เช่น ช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ฝึกทักษะทางสังคม ฝึกให้ผู้เรียนยอมรับมติของกลุ่มเพื่อพัฒนาความเป็นประชาธิปไตย

สมชาติ กิจยรรยง (2539, หน้า 10) ได้กล่าวไว้ว่า กิจกรรมกลุ่ม หมายถึง เทคนิคการฝึกอบรมประเภทเน้นจุดศูนย์กลางการเรียนรู้ที่กลุ่มผู้รับการอบรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้อันเนื่องมาจากการค้นพบตนเองซึ่งเป็นแนวทางสู่การพัฒนาตนเอง

คมเพชร ฉัตรสุภากุล (2540, หน้า 136) ได้กล่าวถึงความหมายของกิจกรรมกลุ่มไว้ว่า กิจกรรมกลุ่มเป็นการนำเอาประสบการณ์ของสมาชิกมาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เพื่อให้สมาชิกแต่ละคนมีการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการ และมีการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มโดยส่วนรวม

ชูชัย สมितिไกร (2540, หน้า 126) อธิบายไว้ว่า กิจกรรมกลุ่ม หมายถึง เครื่องมือในการนำสมาชิกกลุ่มไปสู่การเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ของตนเอง ก่อให้เกิดการรู้จักและเข้าใจ เกิดการยอมรับตนเองอย่างแท้จริง สามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งภายในจิตใจของตนเอง ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเองให้มีความงอกงามทางด้านจิตใจได้

ศุภวดี บุญญวงษ์ (2542, หน้า 2) กล่าวว่ากิจกรรมกลุ่มหมายถึง การร่วมกันวางแผนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสมาชิกต่อสมาชิกภายในกลุ่ม หรือสมาชิกต่อกลุ่ม หรือกลุ่มต่อสมาชิก ซึ่งมีผู้นำกลุ่มที่ได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดี ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกได้พัฒนาบุคลิกภาพที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานเป็นกลุ่ม ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานกลุ่ม และช่วยให้กลุ่มประสบผลสำเร็จในการทำงาน

บุหงา วชิระศักดิ์มิ่งคล (2547, หน้า 28 – 29) ได้กล่าวถึงความหมายของกิจกรรมกลุ่มไว้ว่า กิจกรรมใดๆ ที่ให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เนื่องจากมีโอกาสวิเคราะห์พฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น ตลอดจนได้วิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มโดยการช่วยเหลือ และสนับสนุนจากผู้นำกลุ่มตลอดเวลาที่ร่วมกระทำ กิจกรรมเหล่านั้น และมีผลทำให้บุคคลมีความเจริญงอกงามในทุกๆ ด้าน

จากความหมายของกิจกรรมกลุ่มสรุปได้ว่า กิจกรรมกลุ่มหมายถึงวิธีการที่ให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง อันเนื่องมาจากการได้คิดวิเคราะห์ตนเองตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม

จุดมุ่งหมายของการทำกิจกรรมกลุ่ม

ประนอม เดชชัย (2531, หน้า 101 – 102) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกิจกรรมไว้ ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าธรรมชาติของมนุษย์ คือ ความเข้าใจตนเอง และเข้าใจบุคคลอื่นภายในกลุ่ม ซึ่งจะทำให้บุคคลปรับตนเองเข้ากับบุคคลในกลุ่มได้ เกิดการเรียนรู้เรื่องของตนเองได้ดีขึ้น เช่น รู้จักข้อบกพร่องของตนเอง หรือรู้จักตนเองเป็นอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับบุคคลในกลุ่ม เกิดความเข้าใจบุคคลอื่นในกลุ่ม โดยที่สมาชิกในกลุ่มได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ และรู้จักซึ่งกันและกันได้ดี ทราบข้อดีและข้อเสีย ข้อบกพร่องของตนเองและคนอื่นอันจะเป็นแนวให้เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน คิดช่วยเหลือตนเอง ตลอดจนการปรับตัวเข้าหากันด้วย

2. เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการทำงานหรือแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน ประสบการณ์ที่จัดในกิจกรรมกลุ่ม จะช่วยให้สมาชิกได้เรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกัน เพราะไม่มีมนุษย์คนใด อยู่คนเดียวได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ฉะนั้นการฝึกกิจกรรมกลุ่มในการเรียนการสอนจะช่วยฝึกให้บุคคลเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงานและร่วมมือกันแก้ปัญหา

3. เพื่อให้ผู้เรียนฝึกความรู้สึกทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมในระหว่างร่วมกิจกรรมกลุ่ม เช่น ฝึกความรู้สึกอดทน ฝึกการยอมรับความคิดเห็นส่วนรวม เป็นต้น สิ่งที่ได้มาจากกิจกรรมกลุ่มเหล่านี้จะไปช่วยพัฒนาบุคคลและสังคมต่อไป

บุหงา วชิระศักดิ์มงคล (2547, หน้า 23 – 25) สรุปได้ว่าจุดมุ่งหมายของกลุ่มจะมี 2 ลักษณะ สำคัญคือ

1. จุดมุ่งหมายเพื่อภาระหน้าที่ (Task Goal) จุดมุ่งหมายเกี่ยวกับการดำเนินงานตามภาระหน้าที่ของกลุ่มให้สำเร็จลุล่วงไป เช่น เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา เพื่อให้ข้อสนเทศ เป็นต้น

2. จุดมุ่งหมายเพื่อการดำรงกลุ่ม (Maintenance Goal) ได้จุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับการสร้างความเหนียวแน่นในกลุ่ม การสร้างบรรยากาศของกลุ่มให้มีเสน่ห์แก่สมาชิก เป็นต้น

จากจุดมุ่งหมายของกลุ่มสรุปได้ว่า การที่ผู้เรียนเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ คือ ความเข้าใจตนเอง และเข้าใจบุคคลอื่นภายในกลุ่ม ซึ่งจะทำให้บุคคลปรับตนเองเข้ากับบุคคลในกลุ่มได้ เพื่อสร้างเสริมประสบการณ์ที่แตกต่างไป จากประสบการณ์ที่ได้รับซึ่งเป็นรากฐานในการนำไปสู่การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล

ประเภทของกิจกรรมกลุ่ม

ทอรท์เซอร์ (Thortzer, 1968. อ้างอิงในกิ่งทอง ศรีวันนาและคณะ, 2548, หน้า 12 – 13) ได้แบ่งประเภทของกิจกรรมกลุ่มออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ลักษณะด้านจุดสนใจของกิจกรรม (Focus of exercise) แบ่งเป็น 2 ชนิด

1.1 กิจกรรมที่เน้นภายในตัวบุคคลเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้สมาชิกได้มีโอกาสได้สำรวจตนเอง นำไปสู่การรู้จักและเข้าใจตนเองมากขึ้น เป็นกิจกรรมเน้นพื้นฐานในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขตามศักยภาพของตนเอง

1.2 กิจกรรมที่เน้นระหว่างบุคคล เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้สมาชิกกลุ่มได้มีโอกาสค้นหาทำความเข้าใจและปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น จุดเน้นของกิจกรรมอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก

2. ลักษณะด้านกระบวนการ (Process) แบ่งเป็น 2 ชนิด

2.1 กิจกรรมที่ใช้เน้นถ้อยคำ (Verbal) เป็นกิจกรรมที่เน้นการใช้คำพูดเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร รวมทั้งการเขียนด้วย

2.2 กิจกรรมที่ไม่ใช้ถ้อยคำ แต่อาศัยรูปแบบการติดต่อสื่อสารอื่นๆ ตั้งแต่การสื่อสารด้วยรูปแบบศิลปะ (Art Forms) จนถึงภาษาทางกาย

ดังนั้นการเลือกใช้กิจกรรมแต่ละประเภท จึงมีความสัมพันธ์กับจุดประสงค์พอสรุปได้ดังนี้

1. กิจกรรมที่เน้นในตัวบุคคล และใช้ถ้อยคำที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกได้สำรวจตัวเอง และเปิดเผยการรับรู้ตนเองให้ผู้อื่นได้ทราบ
2. กิจกรรมที่เน้นในตัวบุคคลและไม่ใช้ถ้อยคำ จุดประสงค์เพื่อให้สมาชิกได้สำรวจตนเองเกี่ยวกับประสบการณ์ต่างๆ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล จะทราบก็ต่อเมื่อสมาชิกได้เล่าให้ฟัง
3. กิจกรรมที่เน้นระหว่างบุคคลและใช้ถ้อยคำ จุดประสงค์เพื่อหวังให้สมาชิกได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยการให้ความคิดย้อนกลับ และเป็นการเปิดเผยความรู้สึกของตนเอง
4. กิจกรรมที่เน้นระหว่างบุคคล และไม่ใช้ถ้อยคำ จุดประสงค์เพื่อช่วยให้สมาชิกได้รับประสบการณ์ในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยไม่ใช้ถ้อยคำขณะทำกิจกรรม แต่จะมีการอภิปรายความรู้สึกกันภายหลัง
5. กิจกรรมที่เน้นภายในตัวบุคคล จัดเป็นแบบที่ใช้ถ้อยคำ จัดเป็นกิจกรรมที่เน้นการรู้เท่าทันตนเอง
6. กิจกรรมที่เน้นระหว่างบุคคลจัดเป็นแบบที่ใช้ถ้อยคำ และไม่ใช้ถ้อยคำ จัดเป็นกิจกรรมที่เน้นมนุษย์สัมพันธ์

เทคนิคของกิจกรรมกลุ่ม

บุหงา วชิระศักดิ์มิ่งคล (2547, หน้า 30 – 31) ได้กล่าวถึงเทคนิคของกิจกรรมกลุ่มว่า ในการจัดกิจกรรมกลุ่ม มักจะใช้เทคนิคต่อไปนี้ไม่เทคนิคใดก็เทคนิคหนึ่ง หรือหลายๆ เทคนิคประกอบกัน

1. เกม (Game) เป็นการจัดสถานการณ์สมมติขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้เล่นด้วยตนเอง ภายใต้ข้อตกลงหรือกติกาบางอย่างที่กำหนดไว้ ผู้เล่นจะต้องตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง วิธีนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมต่างๆ
2. บทบาทสมมติ (Role Playing) วิธีนี้มีลักษณะเป็นสถานการณ์สมมติ เช่นเดียวกับเกม แต่มีการกำหนดบทบาทของผู้เล่นในสถานการณ์ที่สมมติขึ้นมานั้น แล้วให้ผู้เรียนสวมบทบาท และแสดงออกตามธรรมชาติโดยอาศัยบุคลิกภาพ ประสบการณ์ และความรู้สึกนึกคิดของตนเองเป็นหลัก วิธีนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาวิเคราะห์ถึงความรู้สึก และพฤติกรรมของคนอย่างลึกซึ้ง

3. กรณีตัวอย่าง (Case) ใช้ในกรณีหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงๆ นำมาดัดแปลงและใช้เป็นตัวอย่างให้ผู้เรียนศึกษาโดยวิเคราะห์ และอภิปรายกันเพื่อสร้างความเข้าใจและฝึกฝนหาทางแก้ปัญหา วิธีนี้จะช่วยให้รู้จักคิดและพิจารณาข้อมูลอย่างถี่ถ้วน

4. สถานการณ์จำลอง (Simulation) คือการจำลองหรือสร้างสถานการณ์ขึ้น วิธีนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสทดลอง แสดงพฤติกรรมต่างๆ ตามสถานการณ์จริง

5. ละคร (Action or Dramatization) คือให้ผู้เรียนทดลองแสดงบทบาทตามที่เขียนไว้ วิธีนี้จะทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการทำ ความเข้าใจ ความรู้สึก และพฤติกรรมของผู้อื่น

6. กลุ่มย่อย (Small Group) กลุ่มย่อยจะเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออก และช่วยให้ผู้เรียนได้ข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น การใช้กลุ่มย่อยมีหลายวิธีต่างๆ กัน แล้วแต่ผู้จัดจะคิดได้ ที่นิยมกันก็มีกลุ่มระดมสมอง กลุ่มนกกระจอก และนอกจากนี้การจัดกิจกรรมกลุ่มยังใช้เทคนิคกลุ่มแบบอื่นๆ อีก เช่น การอภิปราย การสัมมนา เป็นต้น

ประโยชน์ของการใช้กิจกรรมกลุ่ม

บุหงา วชิระศักดิ์มงคล (2547, หน้า 25 – 26) กล่าวว่า หลังการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มประเภทต่างๆ แล้ว นอกจากจะทำให้ได้ผลงานตามจุดมุ่งหมายของกลุ่มชนิดนั้นๆ แล้ว ยังมีผลทำให้บุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ดีขึ้น และมีประโยชน์ต่อผู้ให้บริการแนะแนวโรงเรียนและชุมชนอีกด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประโยชน์ต่อสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มจะมีผลให้นักเรียนได้รับการตอบสนองความต้องการทางสังคม อาทิเช่น ความต้องการที่จะเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ ความต้องการการยอมรับจากกลุ่ม เป็นต้น ทั้งยังก่อให้เกิดพัฒนาการด้านต่างๆ คือ

1.1 พัฒนาการด้านสติปัญญา บุคคลจะได้เรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ธรรมชาติของกลุ่ม การจัดการกับกลุ่ม และสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อน รวมทั้งประสบการณ์ต่างๆ จากสมาชิกกลุ่มมากขึ้น เรียนรู้ขอบข่ายการแก้ปัญหา ตัดสินใจ อันจะเป็นประโยชน์ในการนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

1.2 พัฒนาการด้านทักษะ สมาชิกจะมีโอกาสฝึกทักษะต่างๆ ได้แก่

1.2.1 ทักษะทางสังคม เป็นทักษะที่ช่วยให้บุคคลอยู่ร่วมกัน และทำงานกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น เช่น ทักษะการเป็นผู้ให้และผู้รับ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การควบคุมตนเอง การยอมรับความสามารถของตนเองและผู้อื่น

1.2.2 ทักษะในการศึกษาค้นคว้า เป็นทักษะในการค้นคว้าหาความรู้ เช่น ทักษะในการเก็บรวบรวมข้อมูล การพูด การฟัง การอ่าน และการรายงาน

1.2.3 ทักษะทางปัญหา ได้แก่ ทักษะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การวิพากษ์วิจารณ์ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีเหตุผล เป็นต้น

1.2.4 ทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น ทักษะในการวางแผนการเป็นผู้นำ การแสดงความคิดเห็นด้วยการอภิปราย การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

1.3 พัฒนาทางด้านเจตคติ มีการเปลี่ยนแปลงต่อตนเองและต่อผู้อื่นไปในทางที่สร้างสรรค์ขึ้น กล่าวคือ มีการยอมรับตนเอง และยอมรับผู้อื่นมากขึ้น ลดการใช้อำนาจการสั่งสอนและการควบคุมผู้อื่น พอใจกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มมากขึ้น เป็นต้น

2. ประโยชน์ต่อผู้แนะแนวหรือผู้นำกลุ่ม ในฐานะผู้บริการแนะแนวซึ่งต้องจัดบริการให้กับนักเรียน เพื่อส่งเสริมและพัฒนา เพื่อป้องกันปัญหา เพื่อแก้ปัญหาให้กับนักเรียน เพื่อให้บริการนักเรียนเป็นกลุ่มได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายดังกล่าว

พนม ลีมาวีร์ (2548, หน้า 59 – 57) กล่าวถึงสิ่งมีคุณค่า ของการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มว่า

1. กลุ่มเป็นสนามสำหรับทดลองฝีมือ (Testing Ground) ของบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม โดยบุคคลได้อาศัยกลุ่มเพื่อทดลอง หรือแสดงความสามารถ

2. กลุ่มจะเป็นที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เจตคติ และความคิดเห็นและผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มจะได้ผลจากการเข้ากลุ่มในการปรับปรุงเจตคติ นิสสัยใจของตน โดยมีสมาชิกเป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน

3. กลุ่มช่วยให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกปลอดภัยให้ความอบอุ่น ให้กำลังใจให้ความรักเป็นเครื่องบำรุงขวัญของสมาชิกด้วย การทำให้ผู้เข้าร่วมกลุ่มเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเป็นที่รัก และได้รับการยกย่องจากกลุ่ม จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกลุ่มมีความเข้าใจตน เกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย เชื่อมมั่นในตนเอง เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นบุคคลที่มีค่าคนหนึ่งและอยากทำประโยชน์ให้กับกลุ่มมากยิ่งขึ้น

4. กลุ่มช่วยเสริมสร้างพลังทางกาย เช่น การออกกำลังกายเป็นกลุ่ม หรือการฝึกหัดสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นกลุ่ม จะช่วยให้สมาชิกมีความอดทน ที่จะฝึกมากขึ้นซึ่งเป็นผลดีแก่สมาชิก

จากการศึกษาคุณค่ากิจกรรมกลุ่ม ของบุคคลที่มีความรู้ทางด้านนี้นั้น สรุปได้ว่าการทำกิจกรรมกลุ่มนั้นสมาชิกในกลุ่ม จะมีความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ เช่น เป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข มองตนเองอย่างมีคุณค่า และพร้อมที่จะใช้ความรู้ความสามารถ ความถนัดที่ตนเองมีอยู่ตามศักยภาพ

ขนาดของกลุ่มที่ใช้ในกิจกรรม

คมเพชร ฉัตรสุภกุล (2540, หน้า 26) ได้กล่าวว่าขนาดของกลุ่มในการทำงาน ไม่ควรเกิน 15 คน เพราะในกลุ่มที่มีสมาชิกมากเกินไปจนความจำเป็น สมาชิกจะต้องทำงานซ้ำซ้อนกัน บางคนอาจจะรับผิดชอบทั้งหมดในขณะที่คนอื่น ๆ รู้สึกคับข้องใจที่ไม่มีงานทำในกลุ่ม ไม่มีโอกาสที่จะใช้ทักษะที่ตนเองมีอยู่ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความจำเป็นของสถานการณ์ จุดมุ่งหมายของกลุ่ม แหล่งที่จะให้ความช่วยเหลือในกลุ่ม และระดับวุฒิภาวะของบุคคลในกลุ่ม

จำเนียร ช่างโชติ และคณะ (2542, หน้า 38) กล่าวว่า นักจิตวิทยานิยมศึกษากลุ่มขนาดเล็กที่มีสมาชิกไม่เกิน 15 คน เพราะจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเคลื่อนไหวของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกได้ง่าย ถ้ามีจำนวนมากเกินไป สมาชิกทุกคนไม่มีโอกาส ได้แสดงความต้องการของตนได้ ก็จะทำให้บรรยากาศน่าเบื่อหน่าย สมาชิกจะเกิดความไม่สนใจ และอาจจะออกจากกลุ่มไปในที่สุด

วัชรีย์ ทรัพย์มี (2543, หน้า 274) โดยทั่วไปนิยมจัดกลุ่ม 6 – 8 แต่ละกลุ่มอาจขยายเป็น 10 – 12 คน ไม่ควรให้กลุ่มมากนัก เพราะทำให้โอกาสในการสื่อความหมายซึ่งกันและกันมีน้อย จากข้อความดังกล่าวสรุปได้ว่า ขนาดของกลุ่มที่เหมาะสมในการทำกิจกรรมกลุ่มซึ่งจะทำให้การทำกิจกรรมเกิดผลดีควรมีขนาด 5 – 15 คน เพื่อที่สมาชิกจะได้มีโอกาสแสดงออกได้อย่างทั่วถึง มีงานทำในกลุ่ม และมีโอกาสได้ใช้ทักษะของตนเองอย่างทั่วถึงกัน แต่ก็สามารถยืดหยุ่นได้ตามความจำเป็น สถานการณ์ และเหตุผลอื่นๆ

ขั้นตอนในการจัดกิจกรรมกลุ่ม

ผกา บุญเรือง (2525, หน้า 101) ได้เสนอขั้นตอนในการจัดกิจกรรมกลุ่มไว้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นนำ คือ การปูพื้นให้สมาชิกของกลุ่มให้มีความพร้อม ในการทำกิจกรรมกลุ่ม หรือศึกษาการสร้างบรรยากาศภายในกลุ่มให้เหมาะสม และเอื้อต่อการทำกิจกรรมที่จะติดตามมา
2. ขั้นกิจกรรม คือ การที่สมาชิกได้ลงมือกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามกิจกรรมที่ได้จัดเตรียมไว้ เพื่อให้สมาชิกได้รับประสบการณ์ตรง และสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ในภายหลัง
3. ขั้นอภิปรายและวิเคราะห์ คือ การที่สมาชิกมีโอกาสแสดงความรู้สึก ความคิดเห็น หลังจากที่ได้กระทำกิจกรรมไปแล้ว ในขั้นตอนผู้นำกิจกรรมกลุ่ม จะต้องเป็นผู้นำในการช่วยให้สมาชิกได้วิเคราะห์พฤติกรรมต่างๆ และอภิปรายร่วมกันจนเกิดกระบวนการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้
4. ขั้นประยุกต์ใช้ และขั้นสรุป เมื่อสมาชิกเกิดความเข้าใจตามที่ต้องการ แล้วผู้นำกิจกรรมกลุ่มจะต้องช่วยกระตุ้นให้สมาชิก คิดต่อไปถึงการนำเอาผลที่ได้จากการกระทำกิจกรรมไป

ศุภวดี บุญญวงษ์ (2542, หน้า 133 – 134) กล่าวถึงขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มไว้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นการมีส่วนร่วม ในระยะนี้สมาชิกของกลุ่มจะเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม และเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ หรือคิดค้นแสวงหาสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผลของการเรียนรู้จะเกิดจากความสามารถของสมาชิกโดยตรง สมาชิกคนใดให้ความสนใจต่อกิจกรรมนั้นมากก็จะมีความรู้มากขึ้นตามระดับความสนใจ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มต่อการทำกิจกรรม จะมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ ดังนี้

1.1 ทางด้านร่างกาย คือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ หรือกระทำด้านกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

1.2 ทางด้านจิตใจ คือการที่สมาชิกเกิดความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ลงมือปฏิบัติไปนั้นอย่างแท้จริง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้จะนำไปสู่การรับรู้แนวคิด และการเรียนรู้ทางด้านเนื้อหาเป็นอย่างดี และช่วยให้สมาชิกสามารถจดจำเนื้อหาได้เป็นเวลานานอีกด้วย

1.3 ทางด้านสติปัญญา หรือสมอง คือการเรียนรู้ที่เกิดจากการเห็นจริงมีการค้นพบสิ่งต้องการเรียนรู้ มีการสร้างแนวความคิด จากสิ่งที่ได้รับรู้นั้นจะทำให้การเรียนรู้ต่อสมาชิกมากขึ้นและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความคิด และใช้เหตุผลในการพิจารณาไตร่ตรองในการทำงาน การตัดสินใจ การวิเคราะห์และสรุปสิ่งที่เรียนรู้นั้นด้วยตนเอง

2. ขั้นวิเคราะห์ สมาชิกจะร่วมกันวิเคราะห์จากประสบการณ์เรียนรู้ทันที ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกเกิดความรู้อย่างกว้างขวาง สามารถประเมินความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่ม ประเมินผลการเรียนรู้ตลอดจนช่วยให้สมาชิกรู้จักตนเองดียิ่งขึ้น

3. ขั้นสรุปและประยุกต์หลักการ ขั้นนี้สมาชิกจะรวบรวมแนวความคิดที่ตนได้ค้นพบ และแนวคิดที่ได้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้อื่น แล้วนำมาสรุปเป็นหลักการของตนเอง ซึ่งทำได้ 2 ลักษณะ ได้แก่

3.1 การประยุกต์เพื่อการปรับปรุงบุคลิกภาพ หรือการพัฒนาตนเองให้เหมาะสมยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น ตลอดจนเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น

3.2 การประยุกต์เพื่อการแก้ปัญหาต่างๆ ในอนาคตและเพื่อใช้ในการปรับปรุงควบคุมธรรมชาติ และสังคมให้ดีขึ้นกว่าเดิม ตลอดจนช่วยกันคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ขึ้น

4. **ขั้นประเมินผล** สมาชิกกลุ่มจะเป็นผู้ประเมินผลของการทำกิจกรรมของตนเอง และของกลุ่มจากการอภิปรายให้ข้อเสนอแนะ และติชมร่วมกับสมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่ม

จากข้อความข้างบน สรุปได้ว่าขั้นตอนในการจัดกิจกรรมกลุ่มมีหลากหลายที่เราสามารถนำมาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมกลุ่มได้ การเลือกแบบใดแบบหนึ่งมาใช้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความสามารถของผู้นำกิจกรรมกลุ่มนั้นๆ

เวลาและจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม

ทอर्थเซอร์ (Thorntzer, 1968. อ้างอิงใน ชูชัย สมितिไกร, 2540, หน้า 18 – 19) ได้ให้ข้อเสนอว่า ในการกำหนดระยะเวลาและความถี่ของการเข้ากลุ่มนั้น หากจัดทำกับสถานศึกษาก็จำเป็นจะต้องพิจารณาถึงการจัดเวลาเรียนของสถานศึกษานั้นด้วย เช่น ในโรงเรียนส่วนมากจะจัดเวลาเป็นคาบๆ ละ 50 นาที เป็นต้น การพิจารณาดังกล่าวจะช่วยให้สามารถกำหนดได้ว่า ควรใช้เวลาในการเข้ากลุ่มนานเท่าใด สำหรับจำนวนครั้งในการเข้ากลุ่มทั้งหมดอยู่กับเป้าหมายของกลุ่ม และธรรมชาติสมาชิกกลุ่ม แต่อย่างน้อยที่สุดควรจะเข้ากลุ่มจำนวนไม่ต่ำกว่า 8 ครั้ง และถ้าหากมากกว่านั้นก็ยิ่งเป็นการดี

วัชรีย์ ทรัพย์มี (2543, หน้า 274) กล่าวว่า การเข้ากลุ่มขึ้นอยู่กับอายุของผู้รับบริการและความจำกัดของสถานที่ เด็กเล็กควรใช้เวลาไม่เกิน 30 นาที แต่ถ้าเป็นวัยรุ่นใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง เวลาจัดกลุ่มสัปดาห์ละ 2 ครั้ง

บุหงา วชิระศักดิ์มงคล (2547, หน้า 66) กล่าวว่า ในการกำหนดความถี่ และระยะเวลาในการเข้าประชุม นั้น ควรเป็นหน้าที่ของผู้นำกลุ่มที่จะต้องพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ เช่น ชนิดของกลุ่ม อายุ สมาชิก ประสบการณ์ของผู้นำกลุ่ม

สรุป จากการศึกษาวเวลาและจำนวนครั้งในการเข้ากลุ่ม สรุปได้ว่ากิจกรรมกลุ่มควรจัดสัปดาห์ละ 2-3 ครั้ง และควรจัดครั้งละ 50 นาที แต่สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาควรจัดไม่เกิน 1 ชั่วโมง แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมกลุ่ม สมาชิก ประสบการณ์ของผู้นำกลุ่ม ประกอบเข้าด้วยกัน

บทบาทของผู้นำกลุ่ม

พรรณราย ทรัพย์ประภา (2541, หน้า 10 – 13) ได้อธิบายหน้าที่และบทบาทสำคัญของผู้นำดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ดังนี้

ผู้นำกลุ่มจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญเฉพาะตนที่สามารถนำ หรือเื้ออำนวยการกิจกรรมนั้นๆ ให้ดำเนินไปด้วยดี นอกจากจะมีความรู้ความชำนาญเฉพาะที่จะสอนแล้ว สิ่งที่ต้องตระหนักต่อไป ก็คือจะต้องเป็นคนช่างสังเกต รู้จักป้อนคำถามซึ่งนำไปสู่การอภิปราย รู้จักนำกลุ่มไปสู่ทิศทางที่ต้องการ ไม่ปล่อยให้สมาชิกที่เข้ารับการฝึกออกไปนอกเส้นทาง

ผู้นำกลุ่มต้องเน้นที่ความเจริญงอกงามของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม ทั้งด้านเนื้อหาสาระที่จะใช้เรียนรู้ภายในกลุ่ม และทางด้านความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสมาชิกในขณะที่ทำกิจกรรม นอกจากนี้ ผู้นำกลุ่มต้องเป็นผู้มีอารมณ์ขัน มีความยืดหยุ่น รวมทั้งมีความไวในการรับรู้ และสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ได้เป็นอย่างดี

ผู้นำกลุ่มต้องจัดเตรียมกิจกรรมต่างๆ เอาไว้ล่วงหน้าอย่างมีแบบแผน ซึ่งกิจกรรมแต่ละเรื่องจะต้องประกอบด้วยโครงสร้างต่อไปนี้

1. หัวเรื่อง จะสอนเรื่องอะไร
2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรม (Goal) มีอะไร คือต้องการให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์หรือการเรียนรู้ในเรื่องอะไรบ้าง
3. ขนาดของกลุ่ม (Group Size) กำหนดว่ากิจกรรมนี้ต้องการสมาชิกกี่คน ต้องการแบ่งกลุ่มย่อยหรือไม่ ถ้าต้องการแบ่งกลุ่มย่อยจะต้องแบ่งเป็นกลุ่มละกี่คน สมาชิกควรจะรู้จักกันมาก่อนหรือไม่ เหล่านี้เป็นต้น ขนาดของกลุ่มเป็นสิ่งสำคัญ กลุ่มย่อยที่มีประสิทธิภาพควรมีสมาชิกประมาณ 6 – 8 คน เป็นอย่างมาก
4. เวลาที่ต้องใช้ (Time Required) กำหนดว่าจะใช้เวลาในการกิจกรรมทั้งหมดนี้เป็นระยะเวลากี่นาที หรือกี่ชั่วโมง
5. อุปกรณ์ (Materials) กำหนดอุปกรณ์ที่ต้องใช้ลงไป เพื่อสะดวกในการจัดเตรียมไว้ล่วงหน้าให้พร้อม
6. การจัดสถานที่ (Physical Setting) กำหนดว่าห้องที่ใช้ควรเป็นอย่างไร เช่น มีขนาดกว้างเพียงพอที่จะแบ่งกลุ่มย่อยๆ ภายในห้องเดียวกันหรือไม่
7. กระบวนการ (Process) กำหนดขั้นตอนของกิจกรรม ที่จะกระทำไปตามลำดับขั้นเป็นข้อๆ ไป ตั้งแต่ต้นจนจบ เช่น
  - 7.1 ผู้ฝึกอธิบายจุดมุ่งหมายของกิจกรรม (เขียนคำพูดลงไปด้วย)
  - 7.2 แบ่งกลุ่มย่อย
  - 7.3 แนะนำวิธีการ
  - 7.4 แจกอุปกรณ์ (ถ้ามี)
  - 7.5 เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ถ้าต้องการคำถามนำเพื่อกรอกราย ก็จะต้องกำหนดลงไปว่ามีคำถามอะไรบ้าง เป็นข้อๆ ไป
  - 7.6 รวมกลุ่มใหญ่ ให้ผลป้อนกลับ (Feedback)
  - 7.7 ผู้ฝึกกล่าวสรุปเนื้อหาสาระสำคัญที่ต้องการเรียนรู้จากกิจกรรมที่ได้ทำ

จากบทบาทของผู้นำกลุ่มข้างต้น สรุปความได้ดังนี้

1. ผู้นำกลุ่มจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญ
2. ผู้นำกลุ่มต้องเน้นที่ความเจริญงอกงามของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม
3. ผู้นำกลุ่มต้องจัดเตรียมกิจกรรมต่างๆ เอาไว้ล่วงหน้าอย่างมีแบบแผน
4. ผู้นำกลุ่มต้องเป็นคนช่างสังเกต

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

ทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบ สำหรับทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบโดยตรงยังไม่มีผู้ใดกล่าวถึง มีเพียงแต่ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปใช้ คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียอาเจต์ ดังที่สุรางค์ โค้วตระกูล (2542, หน้า 47 – 52) ได้กล่าวถึงสรุปได้ดังนี้ เพียอาเจต์ได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 2 ขั้น คือ

1. เฮเทอโรนอไมัส (Heteronomous) คือ เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นเด็กที่มีอายุระหว่าง 5 – 8 ขวบ รับกฎเกณฑ์และมาตรฐานทางจริยธรรมจากบิดา มารดา ครู และเด็ก เด็กวัยนี้จะมีความเชื่อดังต่อไปนี้

- 1.1 พฤติกรรมใดจะถูกต้อน หรือดีก็ต่อเมื่อผู้แสดงพฤติกรรมได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์
- 1.2 กฎเกณฑ์มีไว้สำหรับปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด
- 1.3 ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์
- 1.4 การประเมินตัดสินว่าใคร “ผิด” “ถูก” ไม่คำนึงถึงความต้องการ แรงจูงใจ หรือเจตนาของผู้กระทำ

2. ออโตโนมัส (Autonomus) เป็นขั้นที่ผู้กระทำเชื่อว่ากฎเกณฑ์ คือข้อตกลงระหว่างบุคคล กฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ คือ ความร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกัน ลักษณะของเด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้ จะเป็นเด็กที่มีอายุ 9 ขวบขึ้นไป เด็กวัยนี้จะมีความเชื่อ ดังนี้

2.1 กฎเกณฑ์ คือ ข้อตกลงระหว่างบุคคล และกฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากบุคคลที่ใช้กฎเกณฑ์นั้นตกลงกันว่าจะเปลี่ยน

2.2 กฎเกณฑ์จะมีความหมาย หรือมีประโยชน์ต่อเมื่อ บุคคลที่จะต้องปฏิบัติตามยอมรับกฎเกณฑ์เท่านั้น

2.3 การร่วมมือ และการนับถือซึ่งกันและกัน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม

2.4 การประเมินตัดสินว่าใคร “ผิด” “ถูก” คำนึงถึงความต้องการ แรงจูงใจ หรือเจตนาของผู้กระทำ

ความรับผิดชอบต่อตนเอง

สุพัตรา สุภาพ (2531, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อตนเอง คือ รู้จักหน้าที่ที่ตนต้องปฏิบัติ ไม่นึกถึงแต่สิทธิเพียงอย่างเดียว เช่น เป็นนักเรียนมีสิทธิที่จะเรียนหนังสือไม่หนีเรียน ความรับผิดชอบจึงเป็นการกระทำที่พึงกระทำ

ประดินันท์ อุปรมัย (2539, หน้า 501) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความรับผิดชอบต่อตนเองนั้นเป็นลักษณะหนึ่งของบุคคล เมื่อผู้ใดมีลักษณะที่เรียกว่าเป็นผู้มีความรับผิดชอบ ผู้นั้นจะปฏิบัติภารกิจที่ตนกระทำให้ลุล่วงไปได้โดยไม่ต้องมีการควบคุม หรือบังคับจากผู้อื่น ภารกิจนี้รวมภารกิจที่เป็นหน้าที่ควรปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การปฏิบัติสิ่งที่เป็นกิจวัตรประจำวัน การปฏิบัติหน้าที่ของหัวหน้าครอบครัว หน้าที่แม่บ้าน ฯลฯ

ศิรินันท์ วรรณกิจ (2545, หน้า 13) ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง คือ การที่บุคคลประพฤติ และปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ด้วยความเต็มใจ เอาใจใส่และติดตามผลงานที่ทำไปแล้วเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สำเร็จลงด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดี และผลเสีย อีกทั้งยังไม่ปิดภารกิจหน้าที่ของตนให้ผู้อื่น

ฟรังและแวกแนล (Funk,T. and Wignells,A., 1982. อ้างอิงในจาร์ส แพรพันธ์, 2548, หน้า 32) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อตนเอง คือ การแสดงออกถึงความรับผิดชอบ และรักชอบในการกระทำของตน สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความซื่อสัตย์ไว้ใจได้ ตลอดจนสามารถปฏิบัติตามข้อตกลง เป็นการกระทำที่ปราศจากการบังคับขู่แฉะ

ฟลิปโป (Flippo,E.B., 1966. อ้างอิงในจาร์ส แพรพันธ์, 2548, หน้า 32) ได้สรุปความหมายของความรับผิดชอบต่อตนเองไว้ว่า เป็นความผูกพันในการที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ และความสำเร็จเกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ คือ พันธะผูกพัน หน้าที่การงาน และวัตถุประสงค์

สรุป ความรับผิดชอบต่อตนเองหมายถึง การรับรู้ฐานะและบทบาทหน้าที่ของตน ดำรงตนให้อยู่ในฐานะที่ช่วยเหลือตนเองได้ รู้จักว่าอะไรผิดอะไรถูก ยอมรับผลกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไตร่ตรองดูให้รอบคอบก่อนว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้น จะมีผลดีผลเสียหรือไม่ และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่จะก่อให้เกิดผลดีเท่านั้น ซึ่งความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนที่จะทำการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่

1. ความรับผิดชอบด้านการรักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง คือการรู้จักระวังรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองให้สมบูรณ์อยู่เสมอ ตัวอย่างความรับผิดชอบด้านนี้เช่น การดูแลรักษา

2. ความรับผิดชอบต่อการศึกษานอกเวลาเรียน คือ การให้ความสนใจในการเรียน ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของตน โดยให้ความสนใจในการเรียนในห้องเรียน และให้ความสนใจต่อการทบทวนบทเรียนนอกเวลาเรียน การทำการบ้าน การเตรียมตัวสอบ การจัดเตรียมอุปกรณ์การเรียน การสอนไปเรียนให้ครบ

3. ความรับผิดชอบต่อการงาน คือ การกระทำภารกิจส่วนตัว และภารกิจที่ได้รับมอบหมาย จากครูมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปอย่างเรียบร้อย เช่น เป็นกรรมการนักเรียน ดูแลความสะอาดของห้องเรียน รวมไปถึงงานที่ครูที่โรงเรียนมอบหมายให้มาทำนอกเวลาเรียน เช่น งานกลุ่ม หรือรายงานของวิชาเรียน นักเรียนกระทำภารกิจเหล่านี้ให้สำเร็จด้วยความตั้งใจ

4. ความรับผิดชอบด้านความประพฤติ คือ การรู้จักประพฤติตนให้เหมาะสมกับกฎระเบียบของโรงเรียน และประพฤติตนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตเป็นหมู่คณะ ปรับตัวให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนๆ และครูฝึก ฝึกฝนตนเองให้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม และยอมรับผลการกระทำของตนเอง ละเว้นพฤติกรรมที่ทำให้เสื่อมเสียทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

5. ความรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจส่วนตัว คือ การรู้จักประมาณในการใช้จ่าย รู้จักประหยัดค่าใช้จ่ายที่ผู้ปกครองให้มาใช้จ่ายเวลาที่อยู่โรงเรียน รู้จักการเก็บออมเพื่อซื้อสิ่งของจำเป็นของตนเองจะได้ไม่ขอจากผู้ปกครอง รู้จักใช้และรักษาสิ่งของส่วนตัวอย่างรู้คุณค่า

ประเภทของความรับผิดชอบ

จूरินทร์ นัยทัยทวีกุล (2538, หน้า 5) ได้แบ่งประเภทความรับผิดชอบ ไว้ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง
2. ความรับผิดชอบต่อการศึกษานอกเวลาเรียน
3. ความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย
4. ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน
5. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว
6. ความรับผิดชอบต่อเพื่อน
7. ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน
8. ความรับผิดชอบต่อสังคม

ตะวัน แวงโสธรณ์ (2544, หน้า 23 – 24) ได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง ความรับผิดชอบต่อการรักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง การศึกษาเล่าเรียน ด้านการงาน ด้านความประพฤติ และด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ความรับผิดชอบต่อบิดา มารดา และความรับผิดชอบต่อครูและเพื่อน

กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 12) ได้แบ่ง ประเภทความรับผิดชอบของนักเรียน ประกอบด้วย

1. ความรับผิดชอบในการเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนศึกษาเล่าเรียนประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหวังด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน และทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย สำเร็จ และส่งตามกำหนด

2. ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสถานศึกษา รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน และให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนอย่างเต็มที่

3. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การที่นักเรียนมีความตั้งใจช่วยเหลืองานต่างๆ ภายในบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน ตามความสามารถของตนเอง และรู้จักแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติตนเพื่อความสุข และชื่อเสียงของครอบครัว

4. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและสังคม บำเพ็ญประโยชน์ และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชน

พิจิตรา พงษ์จินดากร (อ้างอิงในจำรัส แพรพันธ์, 2548, หน้า 33 – 34) ได้แบ่งประเภทของความรับผิดชอบต่อไว้ ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่

- 1.1 ความรับผิดชอบในการรักษาสุขภาพอนามัย
- 1.2 ความรับผิดชอบในการจัดหาเครื่องอุปโภค บริโภค
- 1.3 ความรับผิดชอบด้านสติปัญญา และความสามารถ
- 1.4 ความรับผิดชอบด้านความประพฤติ
- 1.5 ความรับผิดชอบด้านมนุษยสัมพันธ์
- 1.6 ความรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจส่วนตัว
- 1.7 ความรับผิดชอบด้านการงานที่ได้รับมอบหมาย
- 1.8 ความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่

- 2.1 ความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม

2.2 ความรับผิดชอบต่อบิดา มารดา และครอบครัว

2.3 ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน และครู

2.4 ความรับผิดชอบต่อเพื่อน

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบมี 2 ด้าน คือ ความรับผิดชอบต่อตนเองและความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาฝึกฝนความรับผิดชอบของนักเรียน ในด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ซึ่งมีความรับผิดชอบต่อตนเองทั้งหมด 5 ด้าน ดังนี้ ความรับผิดชอบด้านการรักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง ความรับผิดชอบต่อภาระการเรียน ความรับผิดชอบต่อการดำเนินงาน และภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากครูให้สำเร็จลุล่วงไปอย่างเรียบร้อย ความรับผิดชอบด้านความประพฤติ ความรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจส่วนตัว

ความสำคัญของความรับผิดชอบ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544, หน้า 55 – 57) ได้ให้ความสำคัญของความรับผิดชอบไว้ว่า ความรับผิดชอบเป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองดีที่สำคัญอย่างยิ่ง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้สังคมมีระเบียบและสงบสุข ซึ่งสังคมในปัจจุบันขาดความสงบดังกล่าว เกิดจากบุคคลขาดคุณสมบัติพื้นฐาน 5 ประการ คือ

1. ความรู้สึกรับผิดชอบ
2. ความสม่ำเสมอ
3. ความเชื่อมั่นในตนเอง
4. ความซื่อสัตย์
5. ความพยายามพึ่งตนเอง

จะเห็นว่า ความรับผิดชอบเป็นปัจจัยที่จะช่วยลดปัญหาต่างๆ ในสังคม และถ้าบุคคลในสังคมมีความรับผิดชอบ จะส่งผล ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 12)

1. คนมีความรับผิดชอบ ย่อมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายและทันเวลา
2. คนมีความรับผิดชอบย่อมทำงานเป็นที่นับถือได้รับการยกย่องและเป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และสังคม
3. ความรับผิดชอบ เป็นสิ่งเกื้อกูลให้บุคคลปฏิบัติงานได้อย่างสอดคล้องกับจริยธรรม และหลักเกณฑ์ของสังคม
4. ไม่เป็นต้นเหตุของความเสื่อม และความเสียหายแก่ส่วนรวม
5. ทำให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุข และความเรียบร้อยแก่ส่วนรวม

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่ดีอย่างหนึ่ง ที่มีความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดกับเยาวชนของชาติ ซึ่งจะทำให้เยาวชน

ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

มีนักการศึกษา และนักจิตวิทยา ได้ให้คุณลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบ ไว้ดังนี้

จอร์จตัน นัยทัยทวิกุล (2538, หน้า 4 – 5) ได้สรุป ลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบ ดังนี้

1. เอาใจใส่การทำงานเพื่อผลงานนั้น
2. มีความเพียรพยายาม
3. ใช้ความสามารถเต็มที่
4. กล้าเผชิญต่อความจริง
5. ช่วยเหลืองานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ
6. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่อย่างดี
7. ไม่ละเมิดสิทธิ และหน้าที่ผู้อื่น
8. มีความไวใจได้
9. มีความตรงต่อเวลา
10. เคารพต่อระเบียบกฎหมาย
11. มีความละเอียดรอบคอบ
12. ดูแลรักษาของส่วนรวมเสมือนของตนเอง
13. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี
14. ชอบปรับปรุงงานในหน้าที่ของตนเอง และสังคมให้ดีขึ้น

สุทธิพงศ์ บุญผดุง (2541, หน้า 7) ได้กล่าวถึง ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบไว้

ดังนี้

1. มีวินัยในตนเอง
2. มีความกระตือรือร้น
3. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
4. มีความขยันหมั่นเพียร อดทน

แซนฟอร์ด (อ้างอิงในจาร์ส แพรพันธ์, 2548, หน้า 35) ได้อธิบายถึงลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบจะสามารถปฏิบัติหน้าที่การงาน หน้าที่ทางสังคม หน้าที่อันพึงประสงค์ต่อตนเอง ต่อบิดามารดา ญาติพี่น้อง บุคคลทั่วไป อย่างดีที่สุดเต็มความสามารถ

สรุปได้ว่า ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองนั้น จะเป็นบุคคลที่มีวินัยในตนเอง ตรงต่อเวลา และมีความขยันหมั่นเพียร ซึ่งกระทำหน้าที่ด้วยความเอาใจใส่จนประสบความสำเร็จ ชอบปรับปรุงในหน้าที่ของตนเอง

วิธีปลูกฝังความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมตั้งแต่วัยเด็ก และจะพัฒนาไปเรื่อยจนถึงวัยรุ่น การปลูกฝังความรับผิดชอบเป็นวิธีที่ละเอียดอ่อน ทั้งนี้เพราะการปลูกฝังความรับผิดชอบเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ดังนั้นผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจ ปลูกฝังความรับผิดชอบเพราะนอกเหนือจากการมีวินัย และความรับผิดชอบตามธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้เองแล้ว เด็กยังสามารถเรียนรู้ได้จากวัฒนธรรม โดยอาศัยการสั่งสอน การฝึกฝน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้รวบรวมเสนอวิธีการฝึกความรับผิดชอบไว้ ดังนี้

ก๊อ สวัสดิพาณิชย์ (2535, หน้า 54) นอกจากนี้เพื่อประกอบกับความรับผิดชอบ โรงเรียนควรมุ่งสอนให้เด็กสร้างสมหลักธรรมประจำใจ ดังต่อไปนี้

1. การรู้จักสิทธิ และหน้าที่ของตน และเคารพในสิทธิของผู้อื่น
2. การทำงานให้สำเร็จเป็นขั้นเป็นอัน โดยไม่ทิ้งงานที่ได้รับไว้แล้ว
3. ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

มิตตัน และแฮร์ริส (Mitton,B.L. and Haris,N.B., 1962. อ้างอิงในจำรัส แพรพันธ์, 2548, หน้า 36 – 37) ได้เสนอแนะการฝึกความรับผิดชอบต่อเด็กไว้ ดังนี้

1. การฝึกความรับผิดชอบ ควรเริ่มต้นตั้งแต่อายุน้อยๆ
2. เด็กทุกคนมีโอกาสฝึกความรับผิดชอบ โดยการฝึกปฏิบัติจริง
3. จัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวัย และความสามารถ
4. ควรให้เด็กทราบว่าผู้ใหญ่หวังอะไรจากตัวเขา
5. ในการฝึกความรับผิดชอบนั้น ผู้ใหญ่ต้องยึดหยุ่นในการฝึก ไม่เร่งรัดจนเกินไป
6. ต้องคิดอยู่เสมอว่าในการทำงาน เด็กต้องการคำแนะนำจากผู้ใหญ่
7. เด็กต้องการความไว้วางใจจากผู้ใหญ่
8. เจตคติและพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาความรับผิดชอบของเด็ก
9. ไม่ควรให้เด็กรับผิดชอบเกินความสามารถ

สรุปได้ว่า การที่จะให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมนั้น จะต้องมีการปลูกฝังด้วยการกระทำ มิใช่แต่การบอกกล่าว หรืออบรมเท่านั้น แต่ควรฝึกให้นักเรียนมีส่วนร่วม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

งานวิจัยในประเทศ

กาญจนา จันทร์ศรี และคณะ (2544) ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ที่มีต่อความรับผิดชอบ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดป่าเรไร อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร พบว่า ก่อนใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ นักเรียนกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม มีค่าเฉลี่ยความรับผิดชอบไม่แตกต่างกัน หลังการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์นักเรียนกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความรับผิดชอบแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วงจันทร์ จำเผลา (2544) ได้ศึกษาผลการใช้กระบวนการกลุ่มที่มีต่อความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านหนองบัวโชน อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น พบว่านักเรียนที่เข้าร่วมกระบวนการกลุ่ม มีความรับผิดชอบต่อตนเองสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ธมนวรรณ ตะกรุดเพ็ง และคณะ (2545) ได้ผลศึกษาผลการใช้กลุ่มสัมพันธ์ที่มีต่อความรับผิดชอบ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านโคกรงน้อย อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่านักเรียนหลังเข้าร่วมกลุ่มสัมพันธ์ มีความรับผิดชอบสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความรับผิดชอบสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มสัมพันธ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

โสภาพรรณ อักษราศิวโรจน์ (2545) ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเอง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนโคกสีพิทยาสรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมสัมพันธ์ในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .08 และสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จริญญา เชาว์ขอบ และคณะ (2546) ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีผลต่อทักษะในการจัดการตัวเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองกุ่มวิทยา จังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีทักษะในการจัดการตัวเองอยู่ในระดับสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีทักษะในการจัดการตนเองหลังการเข้าร่วมกิจกรรมแตกต่างจาก

จันทร์แรม ต่อกุล และคณะ (2547) ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนท่าตะโกพิทยาคม จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีทักษะชีวิตแตกต่างจากนักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม โดยนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีทักษะชีวิตอยู่ในระดับที่สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีทักษะชีวิตหลังการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม แตกต่างจากก่อนเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม โดยหลังการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีทักษะชีวิตสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มณฑนา แคนสุวรรณ และคณะ (2547) ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อความฉลาดทางด้านอารมณ์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีความฉลาดทางด้านอารมณ์สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีความฉลาดทางอารมณ์ หลังเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กิ่งทอง ศรีวันนา และคณะ (2548) ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อทักษะชีวิตด้านจิตพิสัย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง คลองจั่น กรุงเทพมหานคร พบว่านักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีทักษะชีวิตด้านจิตพิสัยหลังการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีทักษะชีวิตด้านจิตพิสัยสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จรัส แพรพันธ์ (2548) ได้ศึกษาผลการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อความรับผิดชอบตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านช่องแสมสาร อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิธีการทดลองกับระยะเวลาการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนที่ได้รับเทคนิคแม่แบบที่มีต่อความรับผิดชอบตนเองในระยะหลังทดลอง และระยะติดตามผลสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ณัชชา ลาภสมทบ และคณะ (2549) ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อทักษะในการจัดการตัวเอง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านด่านลานหอยวิทยา อำเภอบ้าน

งานวิจัยในต่างประเทศ

บัตเตอร์เวิร์ธ (Butterworth, 1974 อ้างอิงในจอร์จ แพรพันธ์, 2548, หน้า 39) ได้ทำการวิจัยหาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการอ่าน เจตคติต่อโรงเรียน ความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง ผลสัมฤทธิ์ทางการอ่าน และเจตคติต่อโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนักเรียนมีความสามารถทั่วไปสูง จะมีความรับผิดชอบต่อตนเองสูงกว่านักเรียนที่มีความสามารถทั่วไปต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เฮอร์ลิค (Hurlock, 1976, p. 661 อ้างอิงในจอร์จ แพรพันธ์, 2548, หน้า 39) ได้ศึกษาพบว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยใช้วิธีประชาธิปไตย คือให้ความรักความสนใจ และเห็นความสำคัญของเด็ก จะทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีเพื่อนมาก เป็นมิตร ซื่อสัตย์ คล่องแคล่ว ร่าเริง และทำให้เด็กรู้จักรับผิดชอบ ส่วนการอบรมเลี้ยงดูแบบอัตตาธิปไตย ขาดความใกล้ชิดกับพ่อแม่ ขาดความอบอุ่น ความปลอดภัยมีความรู้สึกกลัว กฎ คือ สิ่งที่ต้องทำอย่างเคร่งครัด ทำให้ขาดความริเริ่ม ขาดความรับผิดชอบ เพราะไม่เคยฝึกตัดสินใจ

สคิลลิง (Skilling, 1997, p. 53 อ้างอิงในจอร์จ แพรพันธ์, 2548, หน้า 39) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของชีวิตครอบครัวที่มีต่อความสำเร็จทางการศึกษาของนักเรียนที่มีจากครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว พบว่าวัฒนธรรมของครอบครัวเป็นส่วนเสริมที่สำคัญ ร่วมกับวัฒนธรรมของโรงเรียนในหลายๆ ด้าน การอบรมความรับผิดชอบให้กับนักเรียน ระเบียบวินัย ปฏิสัมพันธ์ทางบวกระหว่างนักเรียน ครอบครัว ครู และโรงเรียน สร้างความสำเร็จทางการศึกษาให้กับนักเรียน

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยดังกล่าว เห็นได้ว่า กิจกรรมกลุ่มเป็นการจัดประสบการณ์ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งก่อให้เกิดการยอมรับตนเอง ความภาคภูมิใจในตนเอง การปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนสมาชิก เกิดความรับผิดชอบในตนเอง สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข